

Historia Kaszubów w oczach badacza japońskiego – Kaszubi a mniejszości etniczne oraz narodowe w Japonii

W 1993 r. na Uniwersytecie Wrocławskim obroniłem rozprawę doktorską¹ pod opieką naukową zm. prof. Karola Joncy. Odtąd interesuję się historycznymi stosunkami polsko-niemieckimi, szczególnie na Górnym Śląsku i Pomorzu. Głównym tematem niniejszego referatu jest historia i aktualna sytuacja mniejszości etnicznych oraz narodowych w Polsce i Japonii pod kątem widzenia porównawczego². Od lat zajmuję się historią Kaszubów w połowie XIX wieku, a obecnie zwracam uwagę przede wszystkim na położenie społeczne Kaszubów w okresie uwłaszczania chłopów w Prusach Zachodnich. Nie jest jednak tu miejsce na omawianie tego tematu. Jak pracuję nad historią Kaszubów, zawsze mam na myśli mniejszości etniczne w Japonii: Ajnów i Okinawańczyków. Ponieważ wspólnym mianownikiem trzech mniejszości jest to, że nie posiadają własnego państwa³. Na prawie całym świecie można też zaobserwować takie podobne ruchy mniejszościowe. Oznacza to równocześnie aktualną i ogólną tendencję do przekształcania się w państwo wielokulturowe w związku z ochroną prawną mniejszości etnicznych. Np. w Japonii 21 stycznia 2012 r. powstała Partia Ajnów (Ainu Party), mająca na celu przyznanie Ajnom praw jako ludowi tubylczemu. Na Okinawie natomiast przejawia się wśród rodzimej inteligencji dążność do domagania się autonomii regionalnej, a nawet niepodległości, co wiąże się ściśle z wielkimi demonstracjami mieszkańców przeciwko bazom amerykańskim oraz rządowi japońskiemu. W dniu 9 września 2012 r. więcej niż 100 tysięcy osób protestowało przeciwko rozmieszczeniu w miejscowej amerykańskiej bazie uważanych za niebezpieczne samolotów transportowych pionowego startu i lądowania MV-22 Osprey. Liczba demonstrantów stanowi 10% mieszkańców na Okinawie.

¹ S. Hosoda, *Położenie socjalne robotników w górnictwie węglowym w dobrach księztw pszczyńskich na Górnym Śląsku w latach 1847–1870*, Wrocław 1997.

² Referat powstał na podstawie mojego artykułu („Historia i aktualna sytuacja mniejszości etnicznych w Polsce i Japonii”), który będzie opublikowany w roczniku *Acta Cassubiana* (t.15, Gdańsk 2013).

³ W tym punkcie należy wspomnieć, że Okinawańczycy cieszyli się niepodległością aż do 1879 r., o czym będzie mowa.

Powracając do tematu Kaszubów, ich tożsamość narodowościowa budzi żywe zainteresowanie. W Narodowym Spisie Powszechnym z 2011 r. narodowość kaszubską zadeklarowało 228 000 osób, w tym 16 000 osób jako jedyną narodowość. Dwie narodowości (polską i kaszubską) zadeklarowało 211 000 osób, co wynosi 92,5% deklarujących narodowość kaszubską. Toteż znaczna większość Kaszubów ma podwójną tożsamość kaszubską i polską. Czy taka złożona tożsamość Kaszubów występuje w ten sposób – „Wielu Kaszubów w życiu codziennym identyfikuje się z Kaszubami, w życiu oficjalnym zaś z Polakami”⁴. Czy „tożsamość kaszubska i polska się nie wykluczają”? „Twierdzenie to jednak w ostatnim czasie zostało poddane pod dyskusję. Czy rzeczywiście Kaszubi mają podwójną tożsamość (kaszubską i polską)? I czy to dobrze?”⁵. Ustosunkowanie się do tej sprawy zależy od poszczególnych sytuacji, w której znajduje się mniejszość etniczna. Np. w tym samym spisie narodowość śląską zadeklarowało ponad 800 000 osób, w tym połowa zaś identyfikuje się wyłącznie ze Ślązakami⁶. Nie popełnimy chyba błędu, gdy przyjmiemy, że w takiej świadomości odbija się wyraźnie niezadowolenie czy sprzeciw Ślązaków wobec swoich niekorzystnych warunków społeczno-ekonomicznych. Na świadomość Kaszubów zaś oddziałuje pozytywnie status języka kaszubskiego, który znajduje się pod ochroną prawną. Jak wiadomo, dzięki ustawodawstwu od 2005 r.⁷ wyjątkowo podniesiono status języka kaszubskiego do języka regionalnego. Zaczęto odtąd wprowadzać język kaszubski jako język wykładowy do szkół podstawowych na Kaszubach. W odniesieniu do języka śląskiego, polskie prawo jeszcze nie przyznaje mu statusu języka regionalnego. Taka sytuacja obejmująca Ślązaków może sprawiać, że pojawia się tendencja do żądania regionu autonomicznego na przykładzie działalności Ruchu Autonomii Śląska. Pod tym względem bardzo podobnie, jak się wydaje, przedstawia się wystąpienie Okinawańczyków przeciwko rządowi japońskiemu.

Jest ciągle kwestią dyskusyjną, co to jest mniejszość narodowa albo etniczna. Według powszechnego określenia mniejszość etniczna w odróżnieniu od mniejszości narodowej nie posiada i nigdy nie posiadała własnego państwa. Takie określenie jednak nie odpowiada rzeczywistości, dlatego że na całym świecie istnieje sporo mniejszości narodowych, czyli narodów bez własnego państwa, które walczą od wielu pokoleń o własny kraj. Nie można też zaprzeczyć możliwości przekształcenia się mniejszości etnicznej w narodową. Mianowicie trudno precyzyjnie określić przejrzyste kryterium pozwalające oddzielić mniejszość etniczną od narodowej. W prawie międzynarodowym jeszcze nie ustalono jednej, uniwersalnej definicji ani mniejszości etnicznej, ani narodowej. To polega na

⁴ N. Dołowy, *Kaszubi z Pomorza*, Gdynia 2010, s. 40.

⁵ C. Obracht-Prondzyński, *Kaszubi dzisiaj. Kultura – język – tożsamość*, Gdańsk 2007, s. 14.

⁶ Do miana mniejszości etnicznych pretendują Kaszubi i Ślązacy, jednak polskie prawo uznaje obie grupy jako grupy etnograficzne.

⁷ M.in. ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym z 2005 r.

tym, że wieloznaczność i złożoność pojęcia „naród” czy „narodowość” rodzi problemy z jego zdefiniowaniem i ustaleniem elementów tego zjawiska. W historiografii i socjologii nie tylko polskiej, ale także japońskiej kwestia stosunków etniczno-narodowościowych była wielokrotnie poruszana i teraz coraz bardziej przybiera na znaczeniu. Nie tu miejsce na szerszą analizę, ale warto wspomnieć podobne tendencje bądź dążności w porównaniu z ruchami mniejszościowymi w Japonii.

Nasuwa się pytanie, jakie elementy odgrywają ważną rolę w uformowaniu się „mniejszości narodowej bez własnego państwa”. Np. ruch kaszubski w połowie XIX wieku powstał właśnie z oporu przeciwko germanizacji. Florian Ceynowa, pierwszy działacz ruchu kaszubskiego, uważał, że podstawą tożsamości Kaszubów powinna być kultura kaszubska, m.in. język rodzimy. Ceynowa miał na myśli, że podkreślenie swojej odrębności językowej może doprowadzić nie tylko do podniesienia statusu ludu kaszubskiego, ale także do sformowania się narodu kaszubskiego. W tym celu zaczął pisać po kaszubsku i badać język i folklor Kaszubów, tworząc pierwszą pisownię kaszubską. Na początku XX wieku (1908 r.) Aleksander Majkowski zaczął wydawać kaszubskie pismo „Gryf”, mając na celu ukształtowanie się ruchu inteligenckiego zwanego „młodokaszubskim”. W działalności ruchu młodokaszubskiego poświęcono również wiele uwagi podniesieniu języka kaszubskiego do statusu nowoczesnego języka literackiego. Język stanowi zatem podstawową przesłankę dla rozwoju i ciągłości społeczności kaszubskiej.

Jak już wspomniano, obecnie język kaszubski jest uznany jako język regionalny. Polskie prawo jednak jeszcze nie przyznaje Kaszubom statusu mniejszości etnicznej bądź narodowej. Pod tym względem można przypuścić, że w przyszłości Kaszubi będą rościć prawo do samookreślenia przyznanego mniejszościom narodowym i etnicznym w Polsce. To może doprowadzić do postulatu pełnego równouprawnienia języka kaszubskiego, np. jak domaga się stowarzyszenie Kaszëbskô Jednota⁸.

Do elementów przyczyniających się do ukształtowania się tzw. świadomości narodowej, należy zaliczyć, oprócz rodzimej kultury (wliczając w to język, tradycję i obyczaje), np. romantyzm historyczny, doświadczenia historyczne, wspólnotę losu, postawę wobec aktualnej sytuacji polityczno-ekonomicznej itp.

Jeżeli wziąć pod uwagę ruchy mniejszościowe w Japonii, poważniejszą rolę w ukształtowaniu się świadomości etnicznej lub narodowej odgrywa nie język rodzimy, raczej doświadczenia historyczne oraz wspólnota losu w przeszłości. Co do struktury

⁸ „Naszym celem jest rozwój świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej Kaszubów oraz ochrona ich języka i tradycji, a także działalność naukowa, oświatowa na rzecz mniejszości narodowych, etnicznych [...] Kolejne pokolenia Kaszubów mają prawo do edukacji opartej na nauczaniu własnego języka, historii i geografii” (*Deklaracja ideowa stowarzyszenia Kaszëbskô Jednota*).

Otóż spór wywołany powstaniem stowarzyszenia Kaszëbskô Jednota i dążeniem jego założycieli do uznania Kaszubów za mniejszość etniczną przestaje być już tylko sporem o zakres praw, a staje się też sporem ideologicznym o miejsce Kaszubów i ich relacje z narodem polskim”. G. Janusz, *Dokąd zmierzają Kaszubi?*, „Pomerania”, kwiecień 2012, s. 18.

etniczno-narodowościowej, w Japonii ok. 98–98,5% mieszkańców to rdzenni Japończycy. Do najliczniejszych mniejszości narodowych zaliczają się: Koreańczycy (0,6–0,8 mln), Chińczycy (0,5–0,6 mln), Brazylijczycy (0,3–0,5 mln) i Filipińczycy (0,2 mln). W sumie liczebność mniejszości narodowych szacuje się na ok. 2–2,5 mln, stanowiącą ok. 1,5–1,7% populacji. Do mniejszości etnicznych zaliczają się Okinawańczycy (1,2–1,4 mln) i Ajnowie (kilkanaście tys., dokładna liczba jest długo niezbadana). Większość Okinawańczyków jednak uważa się za Japończyków, o czym będzie mowa. Ajnowie zaś często są uznani za tubylczy lud Japonii. W tym referacie będziemy traktować Ajnów i Okinawańczyków jako mniejszości etniczne.

Ajnowie, zamieszkujący wyspę Hokkaido, posiadają własny język, uchodzący za izolowany od innych⁹. Pod względem więc kulturowym i antropologicznym Ajnowie charakteryzują się wyjątkową odrębnością od innych grup etnicznych. Podstawa ich gospodarki składała się z rybołówstwa, myślistwa i zbieractwa, a dopiero od XIX wieku powstało rolnictwo (uprawa prosa) pod wpływem Japończyków. Odrębność kulturowa znajduje wyraz przede wszystkim w ich religii, czyli animizmie i szamanizmie. Szczególnie znany jest kult niedźwiedzia, uważanego za świętego. W wyniku przymusowej asymilacji z Japończykami wreszcie odrębność kulturowa Ajnów jest zagożona wymarciem. W rezultacie populacja Ajnów, licząca ok. 100 tys. w połowie XIX wieku, zmniejszyła się drastycznie. Obecnie językiem ajnoskim mówi biegłe zaledwie kilkanaście osób, a kilkaset zna go w nieznacznym stopniu. Od 7 000 lat Ajnowie zamieszkują Hokkaido, a w mniejszej mierze też Wyspy Kurylskie i Sachalin. Od końca XII wieku Ajnowie byli podlegli japońskiemu feudałowi z klanu Matsumae. Wyzyskiwano Ajnów tak bezwzględnie, że niekiedy wydarzały się ich wystąpienia zbrojne, m.in. największe powstanie w 1781 r. Po przewrocie Meiji (1868 r.) przebiegały procesy modernizacji oraz industrializacji, związane nie tylko z postępami gospodarki kapitalistycznej, ale również z integracją narodową w Japonii. Odtąd rozpoczęto intensywną kolonizację Japończyków na Hokkaido. Pozbawiano od 1877 r. Ajnów ziemi zamieszkania, pod pretekstem braku prawa własności w sensie nowoczesnym. Równolegle prowadzono politykę asymilacyjną, nazywając oficjalnie Ajnów „dawnymi autochtonami”, uznanymi za „wymierającą rasę”. Bez przesady stosowano wobec Ajnów politykę rasistowską. Zabraniano kolejno Ajnom języka, tradycyjnych obyczajów, a nawet nazwisk po ajnowsku, nakłaniając ich do zrezygnowania z dotychczasowego stylu życia.

W 1930 r. powstało Stowarzyszenie Ajnów Hokkaido, którego celem było podniesienie społecznego statusu Ajnów, chociaż przedtem można zauważyć załączek ruchu inteligencji ajnowskiej. Po II wojnie światowej bardziej aktywnie zaczęła się działalność

⁹ W badaniach etnograficznych nad ludem Ajnów zasłużył się Bronisław Piotr Piłsudski (1866–1918), który spędził wśród nich 15 lat zesłania na wyspie Sachalin.

ajnowskiej grupy inteligeckiej, domagająca się odzyskania zabranych ziem. W 1980 r. Shigeru Kayano (1926–2006)¹⁰ stworzył pierwszą szkołę języka ajnowskiego. W 1984 r. Stowarzyszenie Ajnów Hokkaido wysunęło przed Japońskim Zgromadzeniem Narodowym projekt ustawy, który domagał się zniesienia „Ustawy o ochronie dawnych autochtonów na Hokkaido” (1899) oraz przyznania Ajnowi prawa udziału w życiu politycznym, prawa edukacji, prawa wolności kulturalnej i prawa połowu ryb, itd. Momentem pobudzającym do stawiania oporu rządowi japońskiemu stały się wypowiedzi ówczesnego premiera Yasuhiro Nakasone w 1986 r. Podkreślał, że wyższy poziom edukacji japońskiej sprowadza się do jej monoetniczności. Wywołało to wielkie oburzenie i surową krytykę ze strony Ajnów. W następnym roku (1987) Stowarzyszenie Ajnów Hokkaido wysłało delegację do Grupy Roboczej ds. Ludów Tubylczych ONZ z prośbą o uznanie Ajnów za lud tubylczy. W konsekwencji rokowań między ONZ a Japonią „Ustawa o promocji kultury i tradycji Ajnów” w 1997 r. przyjęta została przez Japońskie Zgromadzenie Narodowe¹¹. Na mocy tej ustawy państwo japońskie powinno ochraniać i wspierać ajnowską kulturę i tradycję. Dodać należy, że dopiero w 2008 r. Japońskie Zgromadzenie Narodowe przyjęło rezolucję wzywającą rząd do uznania Ajnów za lud tubylczy i zlikwidowania dyskryminacji wobec nich¹². Partia Ajnów, już wspomniana, zmierza do rozszerzenia praw ludu tubylczego (mniejszości etnicznej) i zrealizowania społeczeństwa wielokulturowego. Protestuje stanowczo również przeciwko uruchamianiu elektrowni jądrowych, bazując na podstawie ajnowskich wierzeń animistycznych. W tej chwili planuje w przyszłym roku wysłać swoich posłów do Japońskiego Zgromadzenia Narodowego. Członkowie tej Partii składają się nie tylko z Ajnów, ale także z Japończyków, którzy chcą solidaryzować się z ruchami mniejszościowymi pod wielu względami.

Bardziej skomplikowana jest odrębność Okinawańczyków (Riukiuńczyków), którzy zamieszkują prefekturę Okinawa, najdalej wysuniętą na południe Japonii. Ponieważ posiadali aż do 1879 r. własne państwo (Królestwo Riukiu). Ludność Okinawy, wynosi ok. 1 400 tys., czyli ok. 1,06 % populacji Japonii. Pomimo powrotu Okinawy z USA do Japonii w 1972 r., miejscowe amerykańskie bazy wojskowe zajmują prawie 1/5 głównej wyspy, innymi słowy, 75 % wszystkich amerykańskich baz w Japonii skupia się na samej Okinawie. Jak już wspomniano, teraz na Okinawie coraz więcej mieszkańców demonstruje przeciwko bazom amerykańskim i rządowi japońskiemu. Wpływa to na rozwój świadomości narodowej Okinawańczyków w znacznym stopniu. Np. według nieoficjalnych badań nad identyfikacją ludności Okinawy w 2005 r. 41,6 %

¹⁰ Shigeru Kayano – etnograf, językoznawca i pierwszy poseł pochodzenia ajnowskiego (1994–1998).

¹¹ Równocześnie zniesiono wreszcie „Ustawę o ochronie dawnych autochtonów na Hokkaido”.

¹² 13 września 2007 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło Deklarację Praw Ludów Tubylczych jako niezobowiązujący dokument.

ankietowanych zadeklarowało wyłącznie narodowość okinawską: „Nie jestem Japończykiem, lecz Okinawańczykiem”. Ponadto idea niepodległości Riukiu (Okinawy) cieszy się poparciem ok. jednej czwartej mieszkańców (24,9 %), chociaż większość mieszkańców sprzeciwia się niepodległości (58,7 %) ¹³. Z tego wynika, jak się wydaje, że większość Okinawańczyków, podobnie jak Kaszubi, ma podwójną tożsamość (okinawską i japońską), mimo że na Kaszubach nie tak wyraźnie przejawia się dążność do niepodległości. Zachodzi tu zasadnicze pytanie: kim są Okinawańczycy, dokładniej mówiąc, Riukiuńczycy? ¹⁴ Głównych przyczyn tożsamości Okinawańczyków należy doszukiwać się w ich historii.

Na ogół historia Okinawy dzieli się na dwie wyraźne części: historię dawnego Królestwa Riukiu i historię współczesnej japońskiej prefektury Okinawa. Geneza Królestwa Riukiu (Druga Dynastia Shou) sięga XV wieku (1429 r.), kiedy jego terytorium obejmowało Okinawę (główną wyspę), wyspy Amami-Oshima (aktualnie należące do prefektury Kagoshima) oraz wyspy Yaeyama (prefektura Okinawa). Królestwo wtedy było podwładnym wasalem Chin, które mimo to nigdy nie interweniowały w jego wewnętrzne sprawy. Dzięki handlowi zamorskiemu i trybutarnemu z Chinami oraz innymi krajami azjatyckimi królestwo było w pełnym rozkwicie w swej historii. W 1609 r. królestwo zostało podbite przez Japonię (japoński klan Shimazu-Satsuma), która okupowała wyspy Amami-Oshima. Od tego roku królestwo stało się państwem wasalnym zarówno Chin, jak i Japonii. Epoka ta, zwana „okresem podwójnej zależności” lub „złotym okresem” trwała do upadku królestwa (1879 r.). W XIX wieku sytuacja uległa dynamicznym przemianom, szczególnie po przewrocie Meiji (1868 r.), jak już mówiłem. Odtąd Japonia wkroczyła we właściwy okres kapitalizmu i już przygotowywała się do ekspansji imperialistycznej. W 1879 r. (11 marca) Japonia zaanektowała Królestwo Riukiu, wysyłając oddział żołnierzy. Jednak nie napotkała żadnego oporu i odczytała edykt cesarza o ustanowieniu prefektury Okinawa. Mimo próby interwencji ze strony Chin, ostatecznie o przynależności Okinawy do Japonii zdecydowała klęska Chin w wojnie japońsko-chińskiej w 1895 r. Po upływie akurat 450 lat od jego powstania skończyło się Królestwo Riukiu.

Po aneksji w 1879 r. proces integracji Okinawy z Japonią przebiegał powoli, ale systematycznie, co wiązało się z modernizacją społeczeństwa (np. reformą rolną) i ze zlikwidowaniem przeżytków feudalnych. W miarę centralizacji władz politycznych w Japonii równocześnie Okinawańczyków objęto polityką państwowo-narodową. W 1873 r. wprowadzono w Japonii powszechną służbę wojskową, a w 1898 r. na Okinawie.

¹³ Według badań z 2007 r. 20,6 % mieszkańców poparło niepodległość Okinawy.

¹⁴ „Okinawa” to nazwa wymyślona przez Japonię, aby podkreślić żywioł „japoński” odróżniający od chińskiego.

W 1909 r. utworzono parlament prefektury. W 1912 r. przyznano Okinawańczykom prawo wyborcze i dwa miejsca w parlamencie japońskim. Towarzyszyła temu intensywna polityka asymilacyjna po wojnie z Chinami w 1895 r. Podobnie jak w przypadku Ajnów na Hokkaido, zabroniono mieszkańcom tradycyjnej kultury i obyczajów, m.in. języka rodzimego. Pod groźbą kary nakładanej na uczniów zaczęło się rugowanie języka okinawskiego (języków riukiuiańskich)¹⁵ ze szkół elementarnych. Mimo to, spośród podbitych narodów, Okinawańczyków zaliczano do najbardziej zasymilowanych z Japonią. Proces asymilacji miał charakter przymusowy i naturalny. Dla Japończyków kultura okinawska była niższa, dlatego Okinawańczycy byli pogardzani i dyskryminowani, podobnie jak Tajwańczycy, Koreańczycy i Ajnowie. Z drugiej strony wielu Okinawańczyków uważało swoją kulturę i tradycję za zacofany relikw feudałny. Trudno się więc dziwić, że uzyskiwanie pewnego awansu społecznego przez Okinawańczyków nieraz zmuszało ich do porzucenia własnej narodowości.

W II wojnie światowej bitwa o Okinawę w 1945 r. (1 kwietnia do 22 czerwca) była pierwszą i ostatnią walką lądową w Japonii i pochłonęła wiele ofiar: ok. 100 tys. żołnierzy japońskich, ponad 100 tys. cywilów (tzn. Okinawańczyków) oraz 14 tys. Amerykanów. Dla Okinawańczyków bitwa ta stała się największą tragedią narodową w ich historii. Okazało się bowiem w czasie bitwy, że żołnierze japońscy nie uważali mieszkańców za swoich rodaków, raczej traktowali ich jako obcokrajowców, a niejednokrotnie wrogów. Rabowali mieszkańcom żywność i mordowali ich jako szpiegów amerykańskich, dlatego że nie mówili „porządnie” po japońsku. Miejscami poza tym zdarzyło się, że armia japońska zmuszała ludzi do popełnienia zbiorowego samobójstwa, uzasadniając to obowiązkiem lojalnych poddanych cesarza. Pamięć o tej bitwie wciąż budzi między Okinawańczykami nieufność do Japończyków oraz zarazem poczucie odrębności narodowej. W latach powojennych 1945–1972 Okinawa okupowana była przez Stany Zjednoczone. Armia amerykańska wywłaszczała obszarną ziemię (1/5 głównej wyspy) i budowała gigantyczne bazy wojskowe. W tym okresie (nawet dziś) często zdarzało się przestępstwo amerykańskich żołnierzy (morderstwo, gwałt, katastrofa itd.), ale bardzo rzadko aresztowano i oskarżano sprawców. W 1972 r. Okinawa została zwrócona przez Stany Zjednoczone Japonii, ponieważ za czasów okupacji amerykańskiej zdecydowana większość mieszkańców żądała powrotu do Japonii, zamiast dążyć do niepodległości. Czy to świadczy o ich tożsamości japońskiej? W tym roku od tego momentu minęło akurat 40 lat. Wciąż bazy amerykańskie zajmują dominującą pozycję i mieszkańcy do dziś mają obawy co do przestępczości Amerykanów. A teraz głęboki niepokój wzbudza niebezpieczeństwo rozmieszczenia samolotów amerykańskich, szczególnie Ospreyów.

¹⁵ Ściślej mówiąc, do grupy języków riukiuiańskich zalicza się język okinawski, używany na głównej wyspie Okinawa.

Powrót do Japonii rzeczywiście wcale nie odpowiada oczekiwaniom Okinawańczyków, którzy żądali zlikwidowania wszelkich baz amerykańskich i spokojnego oraz bezpiecznego życia. Dodać należy fakt, że pod względem ekonomicznym sytuacja Okinawy zawsze charakteryzuje się najniższym dochodem i najwyższym bezrobociem w Japonii. W tym kontekście historycznym nic dziwnego, że Okinawa przypomina sobie o swoich korzeniach narodowych i zaczyna odczuwać swoją odrębność. Na tle takiej sytuacji coraz wyraźniej pojawia się ruch antyamerykański, potępiający służalczość rządu japońskiego wobec dyplomacji amerykańskiej.

Wspomnieć należy, że w 2007 r. Japonia uznała Ajnów za lud tubylczy, a jednak mimo rekomendacji ONZ jeszcze nie uznaje tubylczości Okinawańczyków¹⁶. Na kryterium takiego uznania odbija się pozycja Japonii, która obawia się o ewentualne zagrożenie dla własnej suwerenności. Biorąc bowiem pod uwagę liczebność ludności Okinawy (1 400 tys.), nie można zignorować jej tendencji i kierunków społeczno-politycznych. Liczebność Ajnów zaś jest zbyt mała, by wykazywać jakiegokolwiek dążenia niepodległościowe. Po prostu Japonia jest niepokojona przez potencjalność ruchu okinawskiego, która może zmierzać do prawa do samookreślenia narodowego (do suwerenności wewnętrznej) bądź ewentualnie niepodległości (do suwerenności zewnętrznej, czyli politycznej), chociaż na razie ruch ogranicza się do inteligencji miejscowej.

W sprawie świadomości subiektywnej trudno zdefiniować Okinawańczyków jako mniejszość etniczną czy narodową, bo ich większość deklaruje narodowość japońską, a w mniejszym stopniu podwójną narodowość. Co prawda np. w porównaniu z Kaszubami można dostrzec niedojrzałość ruchu okinawskiego, szczególnie w zakresie kulturowania swojej kultury rodzimej (m.in. języka), jednak widocznie uwydatnia się przede wszystkim fakt, że Okinawa posiadała własne państwo (Królestwo Riukiu) aż do aneksji w 1879 r. Czy Okinawa może wkroczyć na drogę niepodległości w niedalekiej przyszłości? Innymi słowy, czy Okinawańczycy są mniejszością narodową? Napotyka to problemy definicyjne dotyczące mniejszości narodowej. Na proces narodotwórczy wpływa wiele elementów, dzielących się na obiektywne i subiektywne, przyjmując w zasadzie ich współzależność i wzajemne oddziaływanie na siebie. Jednak pojęciem mniejszości narodowej można zdefiniować prawie każdą mniejszość etniczną, pominąwszy to, że w wielu przypadkach mniejszość narodowa posiada własne państwo. Nierzadko elementy subiektywne, należące do sfery świadomości, odgrywają decydującą rolę w uformowaniu się narodu. Na Okinawie konfrontacja mieszkańców z elementem obcym (bazą amerykańską), związana z nieufnością do rządu japońskiego, może przyspieszyć proces narodotwórczy. Właśnie do walki o odzyskanie własnego państwa przyczyniłaby się

¹⁶ Japan ratified UNDRIP (United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples) in 2007, and subsequently recognized the Ainu people as the indigenous people of Japan, but does not recognize the indigeneity of the Okinawa people despite UN recommendations.

również świadomość historyczna, wyrażająca się zarówno w „rekonstrukcji własnej przeszłości (rzeczywistej czy nawet mitycznej)”¹⁷, jak i w pamięci o dyskryminacji ze strony Japończyków. Aktualną dyskryminację symbolizuje m.in. fakt, że samej Okinawie, tak małej wyspie, narzucone jest 75 % wszystkich amerykańskich baz wojskowych stacjonujących w Japonii, zaopatrzonych niewątpliwie w broń jądrową.

Ale sprawa nie jest taka prosta. Byłaby nie do pomyślenia bez uwzględnienia stosunków międzynarodowych wokół Okinawy. Ponieważ (bezludne) Wyspy Senkaku, należące do prefektury Okinawa, są przedmiotem sporu terytorialnego pomiędzy Japonią, Chinami i Tajwanem. Podobnie jak w wielu przypadkach trzon kwestii mniejszościowej tkwi w uwarunkowaniach historycznych pogranicza.

W powyższym kontekście można stwierdzić, że proces narodotwórczy pozostaje pod wpływem aktualnej sytuacji społeczno-politycznej i skryzalizowanej w związku z tym świadomości historycznej. Momentem do odrodzenia narodowego stają się wydarzenia zewnętrzne, dające impetus do wzmocnienia świadomości narodowej. W historii ruchu kaszubskiego już w chwili jego powstania występowało oskarżenie o separatyzm. Za tym przemawia np. twierdzenie Jana Karnowskiego, „... jedność i zgoda ludów słowiańskich w formie federacji to było jego (F. Ceynowa) ideałem”¹⁸. Szczególnie w latach międzywojennych Polska obawiała się o tendencje do separatyzmu na Kaszubach, wtedy przebiegał konflikt o terytorium Pomorza między Niemcami a Polską. „W tym konflikcie znowu postawa Kaszubów stała się problemem zasadniczym. Z jednej strony władze polskie miały w dużej mierze obawy co do postawy narodowej Kaszubów i ich wierności państwu polskiemu, potrafiły też tę nieufność okazać, z drugiej strony zaś Niemcy także podejmowali starania o uzyskanie wpływu na postawy Kaszubów. Ale nie odnieśli tu większych sukcesów”¹⁹. Pomimo podejrzeń władz polskich nie dało się dostrzec na Kaszubach przejawów separatystycznych w postaci działań politycznych. Dotychczas większość Kaszubów godzi się z Polską, zachowując i rozwijając swoją odrębność etniczną. Służyła temu polityka wielokulturowa prowadzona przez rząd polski, w tym np. ustawodawstwo (od 2005 r.). Z takich osiągnięć ruchu kaszubskiego można chyba wyciągnąć wnioski co do perspektywy albo kierunku dla przyszłości ruchów mniejszościowych w Japonii.

¹⁷ J. Chlebowczyk, *O prawie do bytu małych i młodych narodów. Kwestia narodowa i procesy narodotwórcze we wschodniej Europie środkowej w dobie kapitalizmu (od schyłku XVIII do początku XX w.)*, Warszawa – Kraków 1983, s. 43.

¹⁸ J. Karnowski, *Dr Florian Ceynowa*, opracował i posłowiem opatrzył J. Treder, Gdańsk 1997, s. 44; J. Chlebowczyk, *op. cit.*

¹⁹ C. Obracht-Prondzyński, *Kaszubi. Między dyskryminacją a regionalną podmiotowością*, Gdańsk 2002, s. 142–143; M. Andrzejewski, *Niemieckie zabiegi o uzyskanie wpływu na świadomość polityczną Kaszubów w latach 1924–1935. Materiały źródłowe*, „Zapiski Historyczne”, 1990, z. 2–3.

Z badań porównawczych nad mniejszościami etnicznymi (Kaszubów, Ajnów i Okinawańczyków) wynika, że elementy subiektywne odgrywają zasadniczą rolę w sformowaniu się świadomości narodowo-historycznej. Rzecz polega na tym, jak mniejszość etniczna zareaguje na dalsze zmiany lub kryzysy polityczno-ekonomiczne na tle sytuacji międzynarodowej.